

Ebrar BEŐİNCİ ŐİMŐEK (*) & Ali COŐKUN (**)

TARİHSEL SÜRECİ İÇİNDE İSLAMCI KADIN KİMLİĞİNİN İNŐASI VE ŞULE YÜKSEL ŞENLER'İN ROLÜ

öz

Batı dünyasında Sanayi devrimiyle beraber kadın iş gücüne olan ihtiyacın doğması, Avrupa'da kadının sosyal konumunu etkileyen bir faktör olmuştur. İlim, fen ve teknikte Batı'nın gerisinde kaldığını düşünen ve bu sebeple çareyi Batı'yı takip etmekte bulan Osmanlı Devleti de bu durumdan etkilenmiştir. Tanzimat reformlarıyla birlikte Osmanlı'da da kadın konusu gündeme gelmiş, bir kadın hareketliliği oluŐmuŐ ve bu durum zamanla bir kadın hareketinin doğuŐuna yol açmıştır. Osmanlı'da daha ziyade halkı bilinçlendirmek adına toplumsal sorunlarla ilgilenen kadın, Cumhuriyet Türkiye'sinde farklı bir misyon üstlenerek devletin modern yüzünün ve batılılaŐmasının simgesi haline gelmiştir. 1960'larda İslamcı hareketin yükselişe geçiŐiyle beraber, medeniyetin görünen yüzü olan modern cumhuriyet kadınına alternatif olarak İslamcı kadın yükselişe geçmiştir. Şule Yüksel Şenler'in cemiyete tebliğ misyonuyla ortaya çıkması, onun şahsında modern Müslüman kadın kimliğinin doğuŐunun temel dinamiğini oluşturmuştur. 1967den itibaren Türkiye'yi 3.5 kez dolaŐarak verdiği konferanslar ve kaleme aldığı günlük köşe yazılarıyla Müslüman kadına yeni bir kimlik kazandıran Şenler, pek çok açıdan 'ilk' olması nedeniyle de bulunduğu toplumda bir çığırın başlatıcısı olmuştur.

anahtar kelimeler

Din sosyolojisi, Kadın hareketi, Şule Yüksel Şenler, Başörtüsü, İslamcı kadın kimliği.

abstract

The Construction of Islamist Women Profile within Historical Process and Sule Yuksel Senler as a Role Model

The supply of women in the labor force was an impressive element which affected the social status of European Women. The Ottoman Empire, regarding itself as a failed country to stay up to date in the face of academic, scientific and technological developments as providing with acceptance the way out as to be in line with Western Model, had been influenced by this fact. During Tanzimat Reform Era women's affairs had been added to agenda, women activism had been emerged and this had eventually prompted to the rise of a feminist movement in the Ottoman Society. While women were mostly dealing with social problems to raise the awareness of public in the Ottoman period, they had undertaken a more different mission in Early Republican period of Turkey and they had become the symbol of Westernization and models of Modern Lifestyle. Along with popularity of Islamist Movement, Islamist Women gained strength as an alternative woman profile against modern republican women who were role models of the civilisation. After Sule Yuksel Senler was attributed as a philanthropic missionary towards her society, the rise of modern muslim woman profile came into existence in the person of her. Senler who created a new model muslim woman identity by setting out public visits all around Turkey 35 times and publishing her own articles, was an outstanding pioneer of her own community owing to lead to a lot of reforms.

key words

Religious Sociology, Women Activism, Sule Yuksel Senler, Hijab, Islamist Woman Profile.

Batı dünyasından etkilenerek 19. Yüzyılda yeni bir döneme giren Osmanlı Devleti, Avrupa'da özellikle de Sanayi Devrimi ile ortaya çıkan yenileşme hareketlerinden etkilenmiş ve Tanzimat Fermanı ile modernleşme faaliyetlerini başlatmıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da yeni buluşların üretime olan etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin makineleşmiş endüstriyi doğurması Sanayi Devrimi'nin ilan edilmesine yol açmış ve bu durum özellikle de kadının konumunda farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Sanayi Devrimi'yle makineleri kullanmak üzere ince, hünerli ve kıvrak ellere ihtiyaç duyulması, bu özellikleri barındıran kadının çalışmasını da gerekli kılmış ve onu çalışma hayatına dâhil etmiştir. Öte taraftan Fransız Devrimi'yle ortaya çıkan eşitlik, hürriyet ve benzeri kavramların, kadınlar için de kullanılmaya başlanması, kadının sosyal konumunun dönüşmesinde bir diğer faktör olmuştur (Kodoman, 1990: 155).

17. yüzyılda gerileme sürecine giren Osmanlı Devleti'nin, üstünlüğün Batı'ya geçtiğine ve bu nedenle Batı'da neler olup bittiğine bakma vaktinin geldiğine inanması, devleti 'ilerlemek' maksadıyla Batı'yı takip sürecine sokmuş ve de reform hareketlerini başlatmaya itmiştir. Bu çerçevede Tanzimat Fermanı, Osmanlı'nın yenileşme faaliyetlerini başlattığı en açık ve somut bir adım olarak ilan edilmiştir. Bu ferman, tıpkı Sanayi Devrimi'nin Batı'daki kadının sosyal pozisyonundaki değişimine katkı sunması gibi, Osmanlı'da da kadın konusunda yeni bir anlayışın doğmasına sebep olmuştur. Nitekim Tanzimat süreciyle birlikte kadın konusu ilk kez bir sorun olarak gündeme gelmiş, Osmanlı kadınının konumu değişmeye ve dönüşmeye başlamıştır (Yılmaz, 2010, s.196). Öte taraftan aynı döneme denk gelen süre içinde, Avrupa'ya eğitim görmeye giden Osmanlı aydınının Batı'dan etkilenerek ülkesine geri dönmesi kadınla ilgili bir zihniyet değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Bu tarihten sonra kalıbının dışına çıkmak isteyen Osmanlı kadınları söz söyleme, çalışma, eğitim görme, aile içinde saygın bir yer edinme gibi hakları için mücadele etmeye başlamıştır (Tekeli, 2017).

Dönemin aydınları da kadın konusuna hassasiyetle eğilmiştir. Kadın konusu her ne kadar Osmanlı aydınları tarafından İslam'a taraftarlık ve karşı pozisyonda olma durumuna göre farklı açılardan ele alınmışsa da genel yaklaşım, Osmanlı medeniyetinin ilerlemesi için kadının ilerlemesini şart görme yönündedir. Buna göre kadın konusunda İslamcı, Batıcı ve Türkçü olarak üzere üç farklı yaklaşım doğmuştur. Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Hamdi Akseki, Said Halim Paşa gibi isimler İslamcı kanadı; Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet, Ahmet Muhtar gibi bazı isimler Batıcı kanadı ve Ziya Gökalp, Halide Edip Adivar, Ahmet Ağaoğlu gibi isimler de Türkçü kanadı temsil etmişlerdir. Bunlardan İslamcı kesim kadının geri kalmışlığını şark adetlerine bağlarken, Batıcı kesim ise İslam'a bağlamış; her iki kesimde görüşlerini bu iddiaları üzerine bina etmiştir. Türkçü kesim ise eski Türk Devletleri'nde kadının sosyal olarak aktif bir rolünün olduğunu hatırlatarak, Osmanlı'da da kadının aynı durumda olması gerektiğinin altını çizmiştir. Buna göre Osmanlı Devleti'nin gelişmesi için kadının ilerlemesi ve eğitim görmesi önkoşuldur.

Gerek Osmanlı bürokrasisinde gerek de Osmanlı aydınlarının zihinlerinde meydana gelen bu değişiklikler, kadına yeni hakların tanınması olarak geri dönmüştür. Nitekim Tanzimat Fermanı, kadına özellikle eğitim ve hukuk alanında yeni haklar tanımıştır. Pek çok yeni düzenleme ve ilan edilen nizamnameler ile kadın, eğitim ve hukuk alanında yeni haklarıyla tanışmıştır. 1969 yılında ilan edilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi eğitim alanında; 1858 yılında ilan edilen Arazi Kanunu, 1881 yılında Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ve 1917'de yürürlüğe giren Hukuk-i Aile Kararnamesi ise hukuk alanında kadına yeni haklar kazandıran düzenlemelerdir. Öte taraftan 1858'de ilk kız rüşdiyesi, 1864'te ilk Kız Sanat

Okulu, 1869'da ilk Kız Sanayi Mektebi, 1870'te ilk kız öğretmen okulu olan Darulmuallimat ve 1880 yılında da ilk Kız İdasisi açılmıştır. 1914 yılında açılan İnas Darü-l Fünunu da ilk kadın üniversitesi olmak bakımından önemlidir. Böylece kız çocuklarının eğitimi üniversite düzeyine kadar çıkarılmış, okullar açmak suretiyle onlara meslek kazandırmak için girişimlerde bulunulmuştur.

Bundan böyle Osmanlı'da kadın eğitilmiş bir hale gelmiş, hukuki anlamda da haklarını bilen bir birey haline gelmiştir. Hak ve hürriyetlerini savunmayı, özgürlüğünün peşinden gitmeyi öğrenen kadın, bu yeniliklerden sonra kamusal alana geçiş yapmıştır. Bu minvalde 1873 yılında bir kadının öğretmen olarak atanması, 1881 yılında bir okulda konuşma yapması ve de 1883'te kadınların okullara yönetici olarak atanması, eğitilmiş bir birey haline gelen Osmanlı kadınının kamusal hayata çıkması bağlamında önemli örneklerdendir (Şeni, 1990: 45-46).

2. meşrutiyet ile daha da yükselişe geçen eğitilmiş kadın, bu tarihten sonra kabına sığamamış ve bir kadın hareketinin başlatıcısı olmuştur. Toplumun özgürleşmesi ve bireyselleşmesine paralel olarak gelişen kadın hareketi, kadınların sesini duyurması, haklarını savunması ve bilinçli şekilde bir araya gelerek örgütlenmesidir. Bu bağlamda Osmanlı'da kadın hareketi üç alanda ortaya çıkmıştır: Dernekler, dergiler ve konferanslar.

1909 yılında "Dernek Kanunu" ile dernek kurma hakkı kazanan Osmanlı kadını, bu haktan faydalanarak pek çok alanda dernekler kurmuştur. Kurulan derneklerle toplumsal sıkıntılar, sorunlar ve eksiklikler giderilmeye ve onarılmaya çalışılmıştır. Fatma Aliye, Emine Semiye, Halide Edip Adivar, Nezihe Muhiddin gibi isimler bu derneklere başkanlık etmiş ve bu vesileyle sosyal yaşantının içinde kadın hakları savunuculuğu yaparak aktif rol oynamış kadınlardır.

Serpil Çakır, "Osmanlı Kadın Hareketi" adlı kitabında 1909-1923 yılları arasında kurulan dernekleri kurulma amaçlarına göre dokuz grupta kategorilendirmektedir (Çakır, 2013: 87-131). Bu tasnife göre dernekler şunlardır: yardım dernekleri, kadınları eğiterek meslek kazandırmayı amaçlayan dernekler, kültür amaçlı dernekler, ülke sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan dernekler, ülke savunmasına yönelik kadın dernekleri, farklı etnik grupların kadın dernekleri, siyasal partilerin kadın dernekleri, feminist kadın dernekleri ve siyasal amaçlı kadın dernekleri. Himaye- Etfal Cemiyeti, Osmanlı Hanımları Esirgeme Derneği, Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi, Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği gibi dernekler, Osmanlı kadın hareketini göstermesi bakımından önemli yerleri olan derneklerden yalnızca birkaçıdır.

Matbuat alanında da yeni bir hareketlilik içine giren Osmanlı kadınının, 1908 ve 1923 yılları arasında 27 adet kadın dergisi çıkardığı saptanmıştır (Kurnaz, 1991: 95). Bu dergilere Terakki-i Muhadderat, İnsaniyet, Şukufezar, Ha-

nımlara Mahsus Gazete, Mehasin, Mürüvvet ve Kadınlar Dünyası Dergisi gibi dergiler örnek olarak gösterilebilir. Matbuat alanında ele alınan konuları ise aile, kadının eğitimi, ev işleri, kadının toplumsal statüsü, toplumsal meseleler, edebiyat ve kadın hareketi olarak özetlemek mümkündür.

Osmanlı kadını, son olarak konferanslar düzenlemek suretiyle örgütlenme faaliyetlerine girişmiştir. Çeşitli konferanslar, mitingler ve toplantılar düzenleyerek bir araya gelen kadınların amacı özellikle hemcinslerini bilinçlendirmek ve vatanperver duygularını onlara da aşlamak olmuştur. “Balkan Konferansları” bu gayeyle düzenlenen konferansların başında zikredilebilir. Birinin 8 Ocak 1913 tarihinde, diğlerinin ise 15 Şubat 1913’te düzenlendiği konferanslarda temel amaç, Osmanlı ordusuna yardım etmektir. Halide Edip, Fatma Aliye, Nezihe Muhiddin gibi isimlerin konuşmacı olarak yer aldığı konferansların sonunda orduya önemli oranda mücevher ve para yardımında bulunulmuştur (Kurnaz, 1991: 15-20).

Osmanlı Devleti’nin küllerinden yeşertilen ve 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde de kadın hareketi belli bir değişikliğe uğrasa da devam etmiştir. Yeni bir ideoloji, zihniyet ve yönetim biçimi ile kurulan yeni devletin politikası “modernleşme ve laiklik” temeli üzerine inşa edilip, gerek devlet gerekse toplum nezdinde bu siyaseti yaşatmak ve yaygınlaştırmak üzere adımlar atılmıştır. Kurucu elit yani asker, sivil bürokrat ve aydın kesim, modernleşme ve laiklik prensibi temelinde, Osmanlı’da toplumsal ve siyasal yapının temeli olarak görülen ‘din’ kavramını kamusal hayattan çıkarma gereği görmüştür. Çünkü yeni devlet projesinin öncü aktör ve elitlerine göre, laik ve modern Türkiye Cumhuriyeti dini kural ve hassasiyetlerden arındırılmış olmalıdır. Her açıdan Osmanlı’nın siyasetinden ayrışan bu kabul, toplumun ihtiyaçları ve taleplerinden bağımsız, tamamen kurucu elit tarafından benimsenerek oluşturulmuştur. Böylelikle söylemde hem devlet hem de toplum yararına geliştirilen modernizm süreci, ‘halka rağmen’ gerçekleştirilen bir şekil kazanmıştır.

Yeni devletin kurulmasının hemen ardından “laiklik politikası” gereği olarak bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda atılan kanunların başında; Halifelik’in kaldırılması (1924), Şeyhülislamlığın kaldırılması (1924), Şeriye ve Evkaf Vekaleti’nin kaldırılması (1924), Ehli Sünnet hukukuna göre karar veren şeri mahkemelerin kaldırılması (1924), medreselerin kapatılması (1924), tekke, zaviye ve tarikatların kapatılması (1925), fesin yasaklanıp şapka giymenin zorunlu olması (1925), hicri takvim yerine miladi takvimin kabul edilmesi, Arap Harfleri’nin yerine Latin Harfleri’nin kabul edilmesi (1928), Arapça ve Farsça eğitiminin müfredattan çıkarılması (1929) ve haftalık resmi tatilin Cuma gününden Pazar’a alınması gibi pek çok yenilik sayılabilir. Siyasi elitin bu yeniliklerle beraber temel gayesi, yeni işleyişi biran evvel memlekette hâkim kılmak olmuştur.

Yapılan devrimlerden yola çıkarak Türk Devrimi'nin, 'dinin kamusal hayattan tasfiye edilmesi' olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir. Ancak Cumhuriyet'in bu ideolojisi, halk nezdinde kabul görmemiş ve değerli kabul edilmemiştir. Bu sebeple devrimlerin neticesinde toplum tabanında manevi bir boşluğun oluştuğu kabul edilebilir. Durumu farkında olan yeni devletin yöneticileri, boşluğu gidermek adına "kadın konusunu" gündeme getirmiş, böylelikle boşluk giderilmeye çalışılmıştır.

Kadın konusu, Türkiye Cumhuriyeti idarecileri tarafından aynı zamanda çağdaş medeniyetler düzeyine çıkma hususunda da politik bir araç olarak görülmüştür. Bu konu, halk nezdindeki manevi boşluğu doldurmanın bir aracı olarak görülmekle beraber, batılılaşmak için de önemli görülmüştür. Bu sebeple yeni dönemde "modern görünümlü, açık saçlı, döpiyes kıyafetli" bir "yeni kadın" profili ortaya çıkmıştır. Bu "yeni kadın", kamusal hayatta varlık göstererek medeniyet dönüşümüne katkı sağlayacak olan kadındır. Kurucu kadroda, "meslek ve eğitim hayatında, sosyal ortamda, siyasi ve hukuk alanlarında kadın ne kadar görünür olursa, devlet o derece gelişmiş gözükülecektir" düşüncesi hakim bir fikir haline gelmiştir. Bu sebeple de kadınlara hukuksal ve siyasal olmak üzere iki alanda yeni haklar tanınmıştır.

1926'da kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu ile bazı haklar elde eden kadın, aynı zamanda toplumda erkekle eşit bir statü de kazanmıştır. Kadın ile erkek eşitliğini sağlamayı amaçlayan İsviçre Medeni Kanunu ile kadının elde ettiği hakları kısaca şöyle sıralayabiliriz: Evlilik yaşı en erken erkekler için 18, kızlar için 14 olmak üzere sınırlandırılmıştır. Poligami yani erkeğin birden fazla kadınla evliliği yasaklanmıştır. Kadın miras konusunda erkekle eşit kılınmış, boşanma hakkı kadına da verilmiştir. Evlilikler bir memur nezaretinde resmi bir boyut kazanmış ve kadın mahkemede erkekle eşit bir statüye sahip kılınmıştır.

Öte taraftan 1930 yılında yerel düzeyde, 1934'te ise genel düzeyde kadına seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Ancak bundan sonra bürokratik elit, bu hakların kadına hiçbir yerde verilmediği, yalnızca Türkiye Cumhuriyeti'nde verildiği gibi bir tavra bürünmüş, bunun karşılığı kadınlardan devlete ve politikalarına hizmet etmesi beklenmiştir. Aynı durum Medeni Kanun için de geçerli olmuştur. İsviçre Medeni Kanunu ile kadınlara verilen hakların bir kısmı, Hukuk-i Aile Kararnamesi'yle kadına kazandırılmış olup, Cumhuriyet'in hiç yoktan getirdiği yenilikler değildir. Buna rağmen yönetici elit Medeni Kanun'la kadına verilen hakların ilk kez verildiği gibi bir algı yaratmaya çalışmıştır. Öte taraftan Türk Devrimi'nin "kadın devrimi" olarak sunulması da bu algıyı yayan bir başka unsur olmuştur. Böylece Cumhuriyet kadını kendini resmi ideolojiye hizmet etmek ve kendilerine ne denirse yapmak zorunda hissetmiştir. Cumhuriyet dönemindeki kadın hareketi de bu minvalde ortaya çıkmış, Osmanlı döneminden farklı olarak kadınlar, devlete hizmet politikası gütmek zorunda kalmıştır.

Kadınların bu dönemdeki en büyük hareketliliğine, 1923 yılında Nezihe Muhiddin önderliğinde kurulan Kadınlar Halk Fırkası örnek olarak verilmelidir. Kadınlar Halk Fırkası, Cumhuriyet'in ilk parti denemesidir ve kadınlar tarafından gerçekleştirilen bir örgütlenmedir. Ancak partinin kurulmasına izin verilmemiş, Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarının parti denemesi, bürokratik elit tarafından çeşitli bahaneler ile geri çevrilmiştir. Başarısız olan parti denemesi yerine, yine Nezihe Muhiddin başkanlığında kurulan Türk Kadınlar Birliği ile devam edilmiş, bu defa Cumhuriyet kadını siyaset kanadında değil, sivil toplum alanında faaliyetlerini sürdürme kararı almıştır. Ancak Türk Kadınlar Birliği de çeşitli dönemlerde kapatılmış, faaliyetlerini dönem dönem sonlandırmak zorunda kalmıştır. Birliğin amacı hem seçme ve seçilme hakkını kazanmak hem de yoksul ailelere yardım etmektir.

Çok partili döneme geçene kadarki süreçte Cumhuriyet Türkiye'si, gerek alternatif partilere gerek de sivil toplum örgütlerine açık bir siyaset izlememiştir. Bu sebeple bu dönemde kadınların sosyal faaliyetleri de sınırlı kalmış, kadın hareketi yavaşlamaya doğru bir seyir almıştır. Cumhuriyet'i kuran elitlerin sivil topluma, muhalefete veya muhalif olma potansiyeline sahip oluşumlara karşı olan yaklaşımı, 1946 yılında çok partili sisteme geçişle beraber değişikliğe uğramıştır. Devlet bu dönemde çeşitli vakıf ve derneklerin kurulmasına izin vermiş ve hatta kadınların önünü açmak suretiyle onlara yeni bir takım dernekler kurdurmuştur. Ancak devletin bu dönemde de kadına yaklaşımında bir farklılık oluşmamıştır. Kadın yine devletin kalkınması için özveriyle çalışmış ve bu niyetle dernek faaliyetlerine girmiştir.

1946 yılından itibaren çok partili sisteme geçilmesi kadınların hareketiyle birlikte yeni bir oluşumu daha beraberinde getirmiştir. Resmi ideoloji ve devletin politikaları sebebiyle tek partili dönemde sessiz kalmak zorunda kalan İslamcı kesim, çok partili sürece geçişle birlikte sessizliğini bozmuş ve yeni bir hareketin başlatıcısı olmuştur: "İslamcı hareket". Zira 21. yüzyıl tüm dünyada dini bir uyanışın gerçekleştiği bir dönem olmuştur (Yılmaz, 2011: 801). Aynı dönemde 'din', Türkiye'de de eskiye nazaran daha serbest yaşanan bir kimliğe kavuşmuş, özellikle 1950'den sonra siyasi iktidarın da etkisiyle dini yapılanma, cemaat, tarikat gibi oluşumların önü açılmıştır.

Bu süreçte İslamcılığın temel amacı, İslam'ı bir bütün olarak hayata yeniden hâkim kılabilme (Çokoğullar ve Bozaslan, 2014: 841). İslamcığa göre toplum, gerek komünizm ve sosyalizm gibi akımlar gerek de tek partili süreçte resmi ideolojinin 'dini' kontrol altında tutan ve dini yapılanmalara izin vermeyen siyaseti sebebiyle yozlaşmış ve dejenere olmuştur. Bu sebeple İslam'a geri dönüşün mutlak manada gerçekleşmesi gerekmektedir. Üretilen bu çözüm yolunda kadına da önemli görevler düşmüş, kadının yapması gereken kültürel ve toplumsal değişimin önemi artmıştır. Bundan böyle muhafazakar kesimin

kadınları da üzerine düşen görevi farkına vararak tahsil görmeye başlamış ve kendini nitelikli hale getirmeye çalışmıştır. Ancak İslamcı kadının giydiği kıyafet ve taktığı başörtüsüyle şehirde, parkta, okullarda, üniversitelerde hatta zamanla iş hayatında ve kamusal hayatta görünür olması, devlet kademesinde bir rahatsızlık oluşturmuştur. Bu sebepten ötürüdür ki iktidar çevreleri bu durumun önlenmesi gerektiği argümanından hareketle kamusal yasaklar yoluyla, başta İslamcı kadın olmak üzere İslamcı kesimleri kamusal alandan diskalifiye etmeye çalışmıştır.

Kamusal yasakların başında başörtüsü yasağını sayabiliriz. Kamusal alanda dini kimliğin ve sembollerin ifşasının laikliğe aykırı görülmesi sebebiyle gerçekleştirilen yasağa göre başörtüsü takan bir kimse, kamusal hayatta varlık gösteremez, okullarda, üniversitelerde eğitim göremez, devlet kurumlarında bulunamaz, resmi işlemlerini başörtüsü takarak yapamaz bir durumdadır. 1980'lerden itibaren iyice beliren yasak, yalnızca başörtülü bir kimsenin değil, başörtüsü takan bir yakını olan, namaz kıldığı bilinen, kısacası kendine göre dini vecibeleri yerine getiren kimselerin de kamusal alanda barınmasının önüne geçmiştir. Bu sebeple de yasaktan yalnızca kadınlar değil İslamcı erkekler de bulunduğu kurumlardan uzaklaştırılmak, kovulmak ya da iş değişikliğine uğratılmak suretiyle bir hayli etkilenmiştir.

İslamcı kadınlar, 'dava'ları olarak nitelendirdikleri başörtüsü sebebiyle yasağa karşı eylemler, mitingler ve protestolar gerçekleştirmek suretiyle örgütlenmiş ve 'adaletin tesisi' için yasağın kaldırılmasını zaruri görmüşlerdir. Onlara göre bu yasak, temel insan hak ve hürriyetlerine aykırı bir niteliktedir. Bu sebeple her fırsatta örgütlenen İslamcı kadınlar, görüntüleri, inançları ve taşıdıkları kimlikleriyle kamusal alanda var olma mücadelesine girmiş ve böylelikle "İslamcı kadın hareketi"ni meydana getirmişlerdir. İslamcı kadın, girdiği başörtüsü mücadelesi sebebiyle sivil toplum kuruluşlarında çalışmış, hatta dernek, vakıf ve platformlar kurarak yeni bir örgütlenme başlatmıştır. Başörtüsü yasağı, başörtüsünü 'dava' olarak bilen kimselerde yeni bir dinamizm ve kimlik oluşturmuştur ki bu da İslamcı kadın kimliğidir.

İslamcı kadın 1960'lardan itibaren, Cumhuriyet Türkiye'si'nin oluşturmaya çalıştığı "açık saçlı, frapan kıyafetli", "modern görünümlü", "yeni kadına" alternatif bir kimlik olarak yükselişe geçmiştir. Yükselişe geçişin temelini, Müslüman kadınları "modern, şık ve zarif" olarak tanımladığı tesettür şekliyle İslam'a çağırın ve onlara bilinç vermek amacıyla yazılar yazan ve konferanslar veren Şule Yüksel Şenler'e dayandırmak mümkündür. 1960'ların ikinci yarısında İslamcı kadın kimliğiyle ortaya çıkan Şenler, ahlaki yozlaşma içinde olduğunu öne sürdüğü kadını, içine düştüğü durumdan kurtarma misyonuyla harekete geçmiş, toplumsal bilinçlenmeyi sağlamaya çalışmıştır. Bu misyonunda onun fiziki görüntüsü büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim başörtüsünün alt sınıfa ve yaşlı

kimselere ait bir örtü olarak telakki edildiği bir dönemde o, başörtüsüyle yeni bir kimlik oluşturmuştur. 67 il ve yaklaşık 600 ilçeyi konferans vermek amacıyla, halk tarafından “Şulebaş” olarak anılan başörtüsüyle dolaşmış ve buralarda binlerce insanı etkilemeyi başarmıştır. Bu manada Şenler, İslamcı kadın hareketinin ilk ve en önemli temsilcisi sayılmaktadır.

Yazdığı eserler, kaleme aldığı köşe yazıları ve verdiği konferanslarla halk nezdinde bir hayli etkili olan Şenler, İslam’da kadının yerini, kadının üzerine düşen dini yükümlülükleri ve başörtüsünü anlatarak, başörtüsünü ilk kez gündeme getiren ve İslami hareketin taşıyıcılığını yapan şahsiyet olarak belirmiştir. Öncesinde bu misyon ile ortaya çıkan bir yazarın ya da bir hatipin olmaması da Şenler’i, Türkiye’de yükselişe geçen İslamcılığın aktörlerinden biri haline getirmiştir.

Başörtüsü yasağının bir mücadeleye ve davaya dönüşmesinde de onun önemi büyüktür. Yaymaya ve anlatmaya çalıştığı başörtüsü sayesinde birçok insanın başını örtmesine ve kendi tabiriyle ‘hidayete ermesine’ sebep olmuştur. Böylelikle her geçen gün sayıları artan başörtülü kadınlar, 1980’li yıllarda Şule Yüksel Şenler’den aldığı ruh ve bilinçle tesettürlerinin savunucusu olmuşlardır. Bu nokta-i nazardan bakıldığında Şenler, dindar kadının sosyalleşmesi, sesini duyurmaya çalışması, haklarını savunması ve mücadele ruhunu kazanmasında da temel dinamiği oluşturmuştur.

Şule Yüksel Şenler, Türk toplumunda ortak bir kabulle beğeni toplamış ve her kesimden insana hitap etmeyi başarabilmiş bir şahsiyettir. Nitekim onu taşlamak ya da yuhalamak maksadıyla konferanslarına gelen insanların onun anlattıklarıyla eylemlerinden geri dönmeye karar vermesi, pek çok insanın ondan okudukları ve dinledikleri sebebiyle başını örtmeye karar vermesi gibi örnekler, bu ortak kabulü göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu bağlamda ele almak gerekirse Türk toplumunun Şenler’i kabullenmesinin temel nedeni, Cumhuriyet ideolojisinin halk nezdinde kabul görmeyişi ve değerli olmasıdır.

Yazdıkları, anlattıkları ve eylemleriyle Şenler’i, bir “öncü” olarak nitelendirmek de doğru bir yaklaşım olacaktır. Nitekim o, pek çok kimsenin konuşmaktan korktuğu hususlarda yazılar kaleme almış, konferanslar vermiş, başörtüsünün çoğunlukla yaşlı kimselerde geleneksel şekliyle kullanıldığı dönemlerde başörtüsü ve tesettürüyle İslamcı kadını temsil etmiş ve bu çerçevede bir çığır açmıştır.

Öte taraftan Şenler de, öncülüğünü yapmış olduğu İslamcı kadın hareketi de hiç yoktan zuhur etmiş değildir. Zira asr-ı saadet döneminin kadınları da buldukları topluma fikirleri, eserleri ve meslekleri itibarıyla katkı sağlamış, eğitilmiş ve kültürlü kimselerdir. Şenler gerek yazılarında gerek konuşmalarında bu dönemde ki şahsiyetlere atıfta bulunmuştur. Bu manada Şenler, Cumhuri-

yet Türkiye'sinde bir ilk ve öncü olarak görülmelidir. O, eylemleri ve kaleme aldıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde başörtüsü takan ilk gazeteci, başörtüsüyle mahkemeye çıkan ilk mahkûm, İslami kimliği ile camilerin dışında, halk eğitim merkezleri, seminer ve konferans salonlarında konuşma yapan ilk konuşmacı, 'hidayet romanı' türünün ilk yazarı olmuştur.

Notlar

(*) Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

(**) Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi E-posta: alicokun64@hotmail.com

Kaynaklar

Çakır, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 4. Basım, İstanbul, Metis Yayınları, 2013.

Çokoğullar, Emel ve Bozaslan, Bakko Mehmet, "1967-1980 Arası Dönemde Cemiyetin Kurtarılması Misyonu ile Tanımlanmaya Başlanan "İslamcı Kadın" Kimliği", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 69, No: 4, 2014.

Kodoman, Bayram, "Tanzimat'tan Sonra Türk Kadını", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, 1990.

Kurnaz, Şefika, "Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konferansları", *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Mart 1991.

Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*, 2. Basım, Ankara, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Şeni, Nora, "19. Yüzyıl Sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri", *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, Der: Şirin Tekeli, İstanbul, İletişim Yayınları, 1990.

Tekeli, Şirin, "On Maddede Türkiye'de Kadın Hareketi", web adresi: <http://bianet.org/bianet/kadin/43145-on-maddede-turkiyede-kadin-> adresinden 25 Mayıs 2017 tarihinde alınmıştır.

Yılmaz, Ahmet, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, IX/20-21, 2010.

Yılmaz, Zehra, "Küresel İslam Hareketinde Kadının Yeni Temsil Biçimleri: Türkiye Örneği", *Birkaç Arpa Boyu: 21. Yüzyıla Giderken Türkiye'de Feminist Çalışmalar*, 2. Cilt, Der: Serpil Sançar, 1. Basım, İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, 2011.